

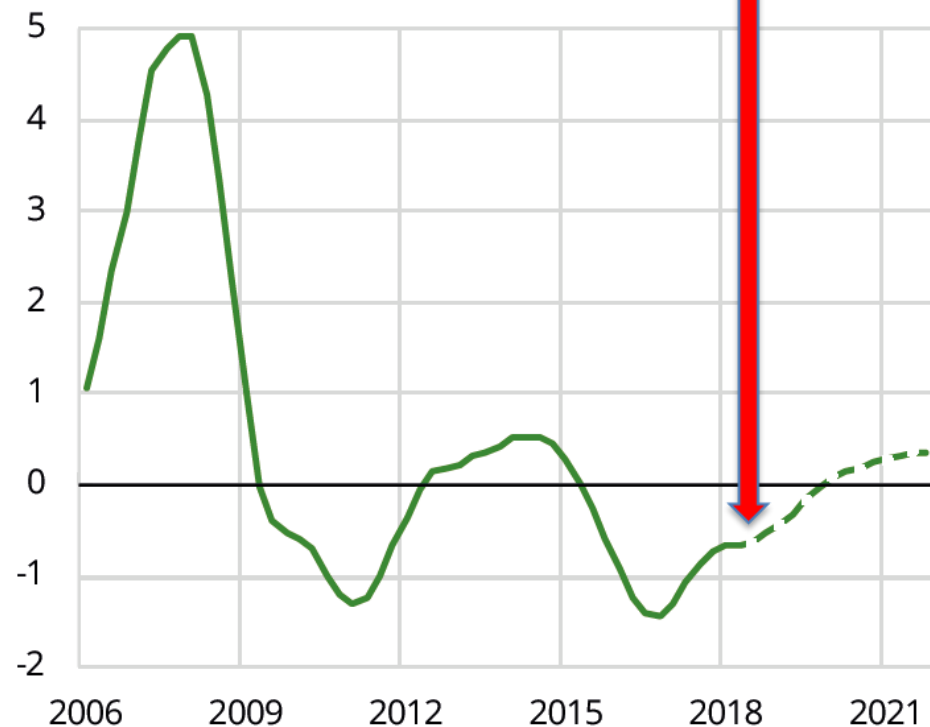
Økonomisjefsamling- Møre og Romsdal

Helga Birgitte Aasdalen, spesialrådgiver
Ålesund 23. oktober 2018

Bedring i norsk økonomi – 2 år med oppgang – men ennå ikke helt «i mål»

Figur 2.13. BNP Fastlands-Norge

Avvik fra beregnet trend-BNP i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

- Oljenedturen ferdig mot slutten av 2016
- Fortsatt lavkonjunktur
 - Litt høyere arbeidsledighet enn gjennomsnittet siste 20 år
 - Ute av lavkonjunktoren i løpet av neste år uten tiltak?

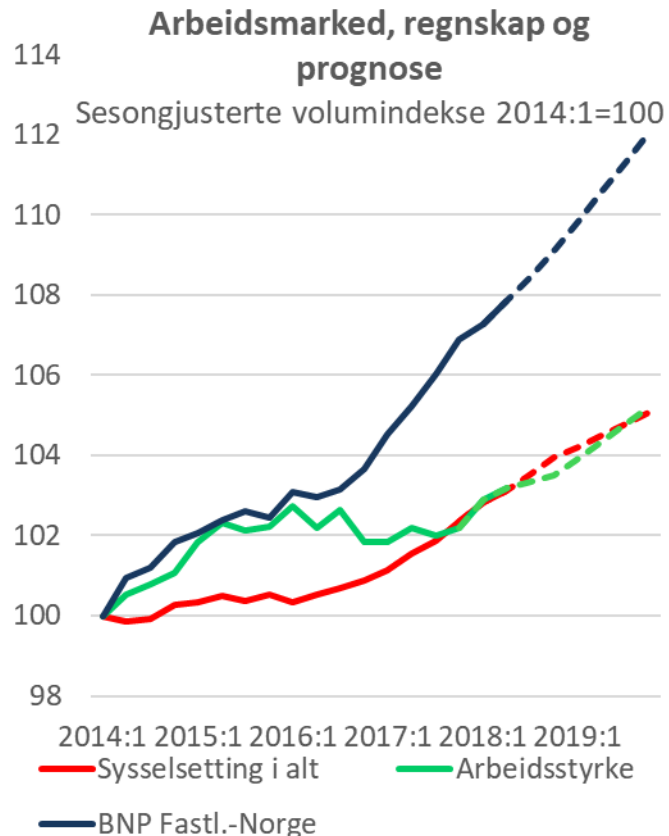
Viktige impulser bak utviklingen

- God vekst ute
- Økende/høy oljepris
- Nøytral finanspolitikk framover
- Mindre ekspansiv pengepolitikk
- Tidsforsinkede effekter av svak krone

- **Oppgangen ikke solid, men «skjør»**

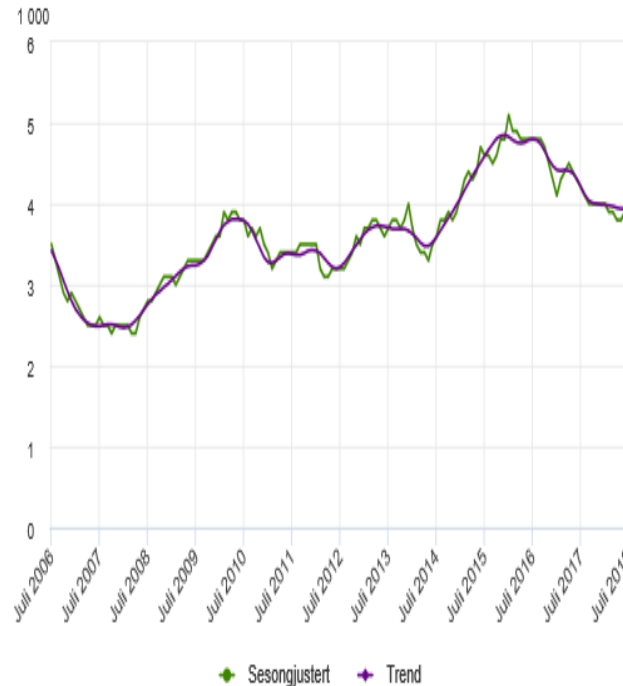
2

Pause i nedgangen i arbeidsledigheten

Kilde: SSB, FIN, NB og KS

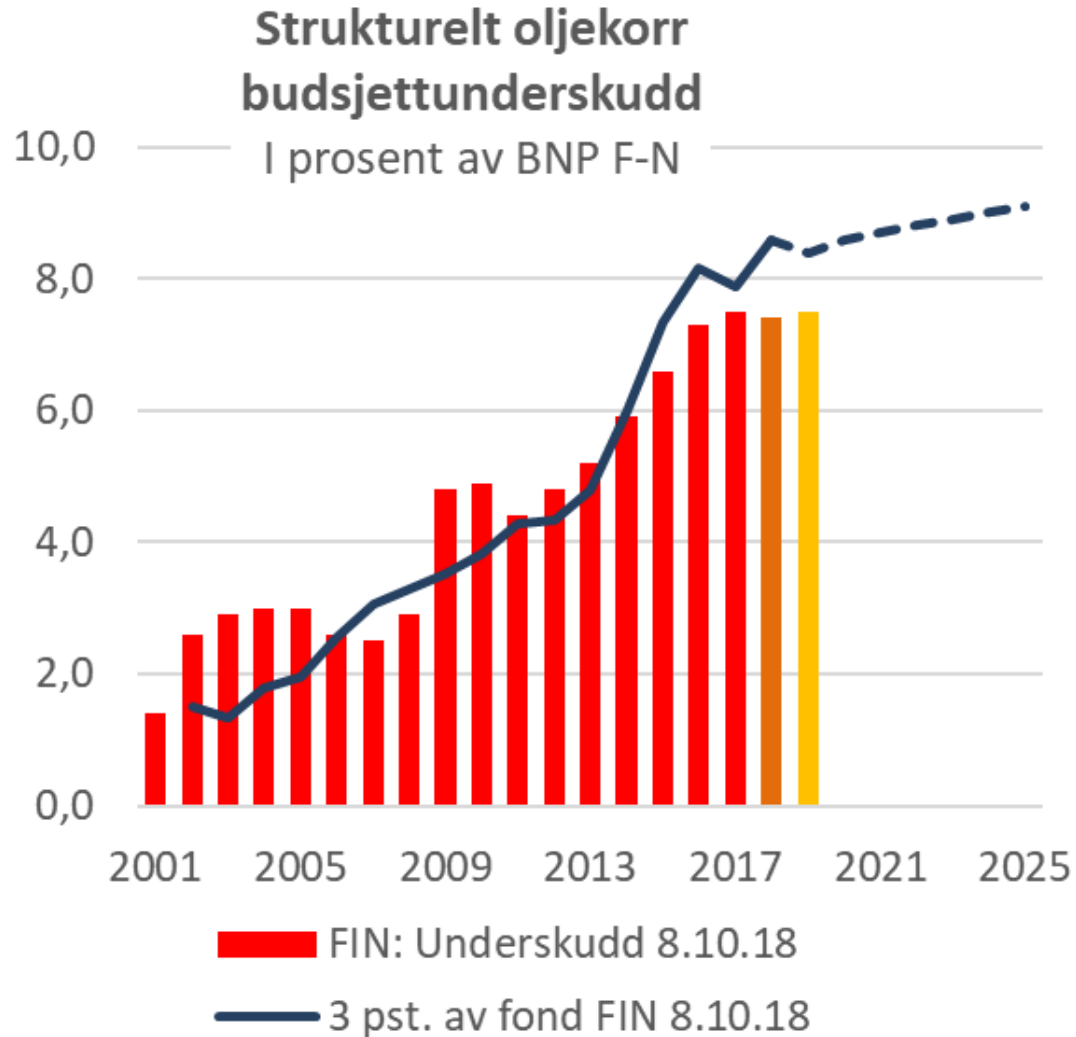
Figur 2. Arbeidsløse (AKU). Sesongjusterte tal og trend. Tremånaders glidende gjennomsnitt. Prosent av arbeidsstyrken

Kjilde: Arbeidskraftundersøkinga, sesongjusterte tal, Statistisk sentralbyrå.

- Konjunkturoppgangen i Norge finnes igjen i sysselsettingstallene....
 - Utsikter til oppgang i om lag samme takt
- Arbeidsledigheten har gått klart ned fra topp i 2016, men har gått litt opp gjennom sommeren
 - Arbeidsstyrken har tatt seg opp
- Rekruttering blir vanskeligere

Brå oppbremsing av stimulerende finanspolitiske impulser

- Nøytralt budsjett i 2018 og 2019 - etter 6 år med positive impulser
- Godt tilpasset konjunktorene
- «Underforbruket» i 2018 på 35 mrd.

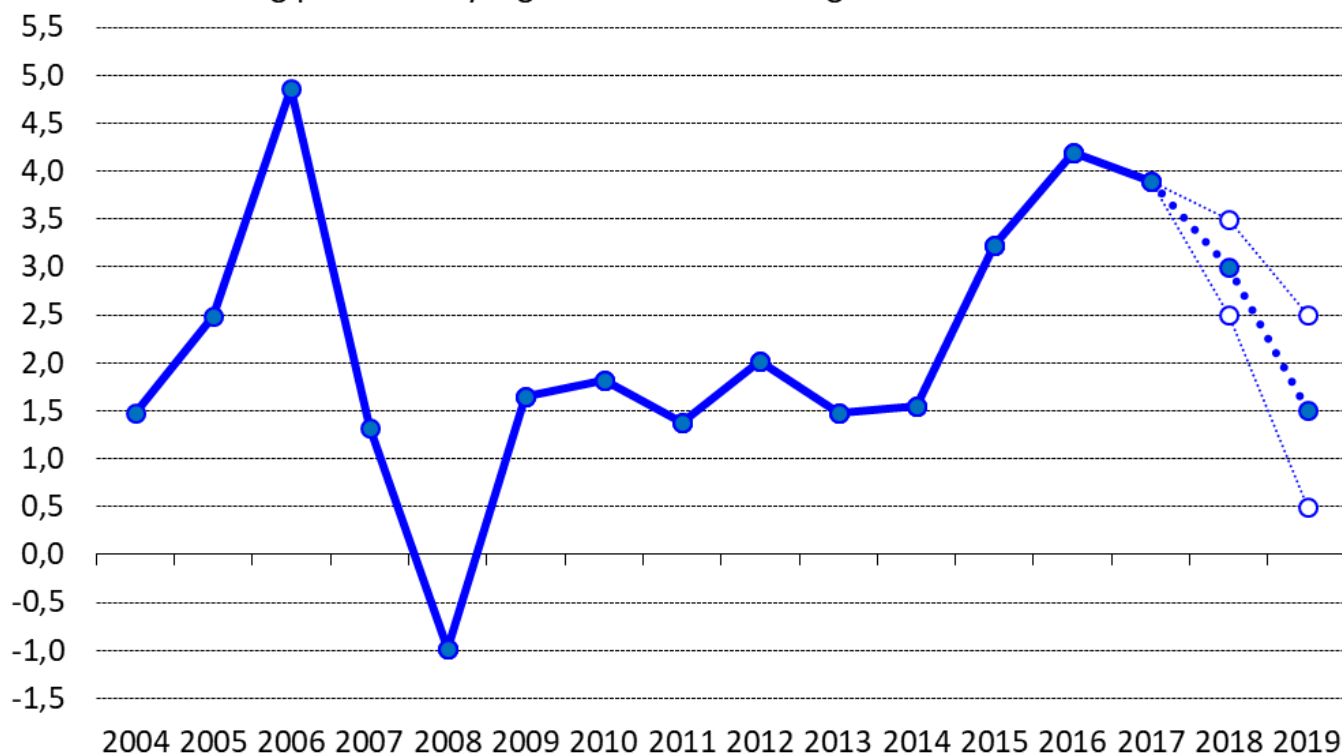
Nærmere om kommunesektoren

Nedgang i netto driftsresultatet

Netto driftsresultat i prosent av driftsinntekt for kommunesektoren. Konsern

Anslag på et sannsynlig intervall for 2018 og 2019

Kilde: Kostra, TBU og KS

Merskattevekst og inntekter fra havbruksfondet trekker opp driftsresultatet i 2018

Netto driftsresultatet anslås til rundt 3 prosent i 2018 – fortsatt over TBU sitt anbefalte nivå på 2 pst

Svak vekst i frie inntekter i 2019, bortfall av inntekter fra Havbruksfondet (rundt 1.5 pst)

Veksten i kommunegjelda har flatet ut

Nettogjelden økte sterk som andel av inntektene fra tidlig 2000-tallet

Sees i sammenheng med høyt investeringsbehov:

- høy befolkningsvekst
- etter hvert lave renter

Veksten har nå flatet ut som andel av sektorens inntektene

Kommuneforvaltningens renteeksponerte gjeld har vokst mindre enn bruttogjelden de siste årene

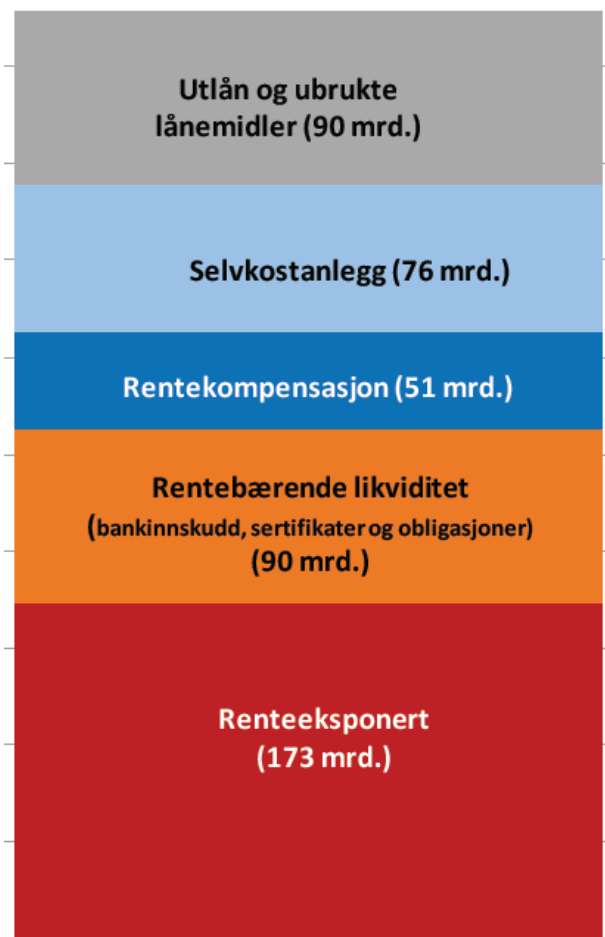
Tabell 4.5 Rentebærende fordringer og gjeld, samt renteeksponert gjeld i kommunesektoren, mrd. kroner

	31.12.2014	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	30.06.2018
Fordringer inkl. utlån	108	120	134	151	159
Gjeld (fratrasket gjeld med rentekomp)	329	354	376	397	411
Netto gjeld	221	234	242	246	252
Selvkostanlegg *	60	70	76	81	81
Renteeksponert gjeld	161	164	166	165	171

* Gjelder vann, avløp og renovasjon. Anslag basert på kommunenes rapportering i SSB KOSTRA.

1 prosentpoengs økning i renten gir økte netto renteutgifter med 1,7 mrd. før det tas hensyn til eventuelle rentebindinger og økt avkastning på pensjonsmidler.

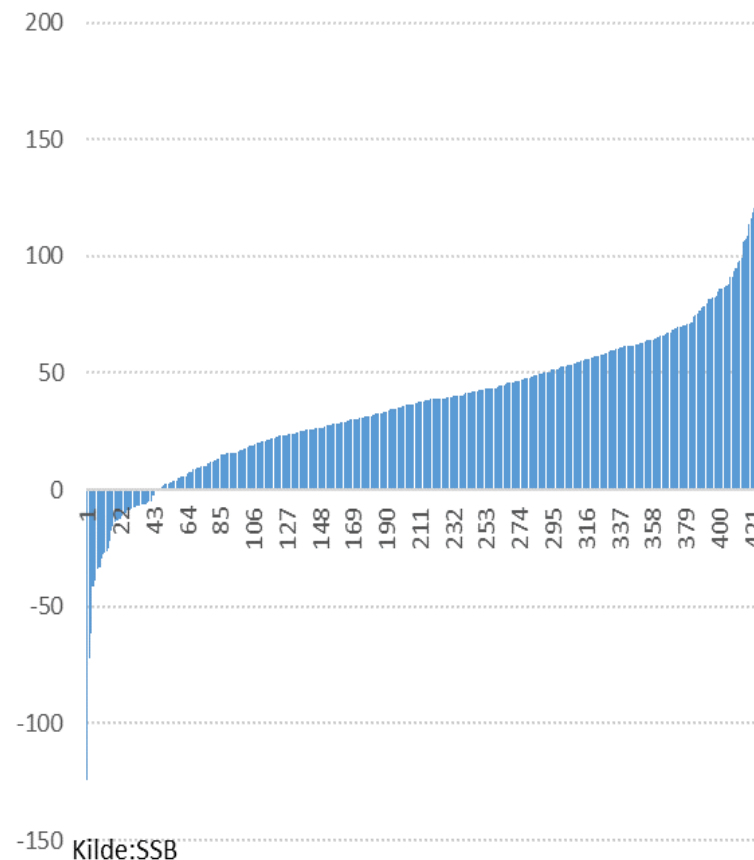
Renteøkning og gjelda i kommunesektoren

Per 31.12 2016 kilde: TBU-K (2017)

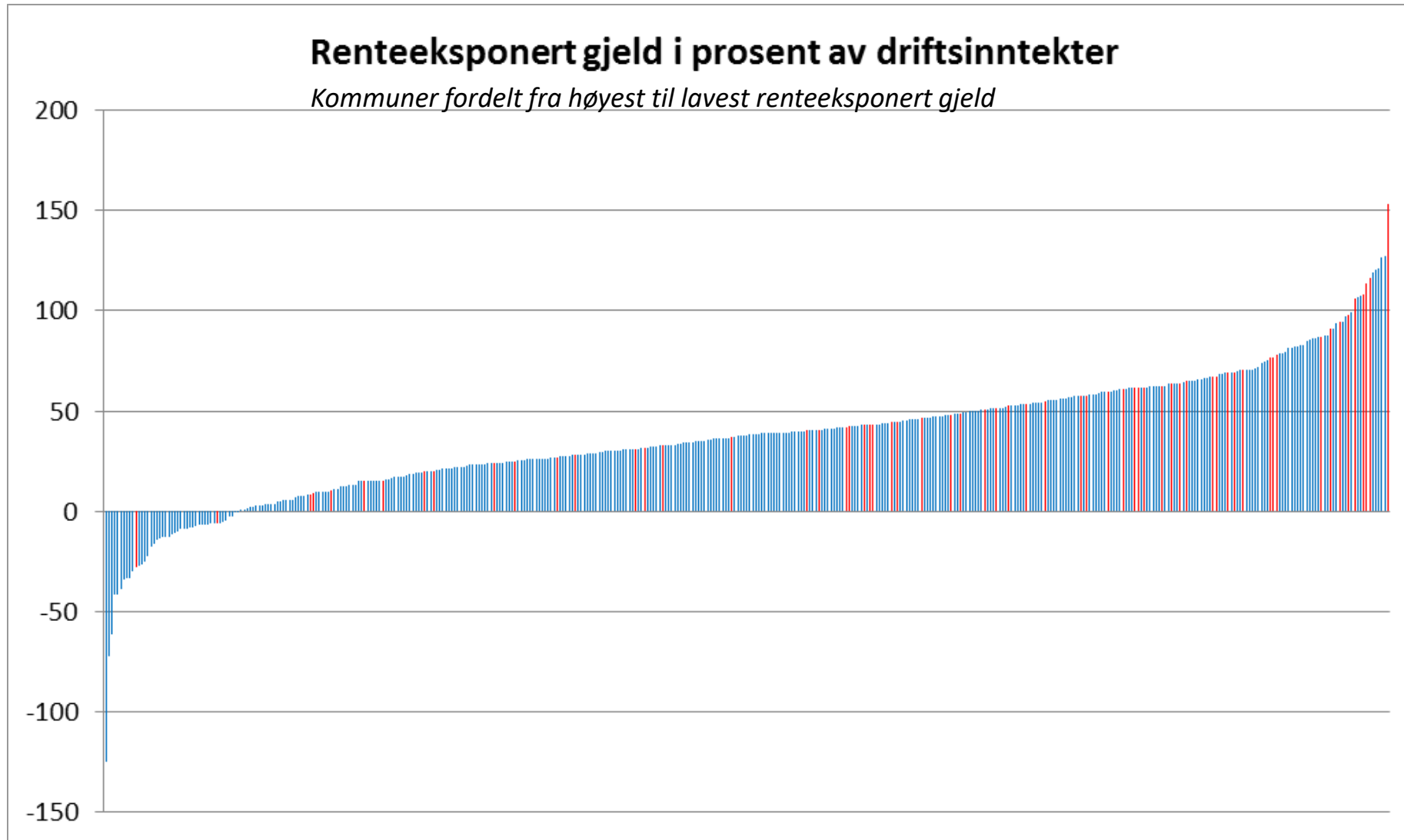
Figur 4.14 Netto renteksponert gjeld i prosent av driftsinntektene

Kommuner fordelt fra lavest til høyest gjeldsgrad

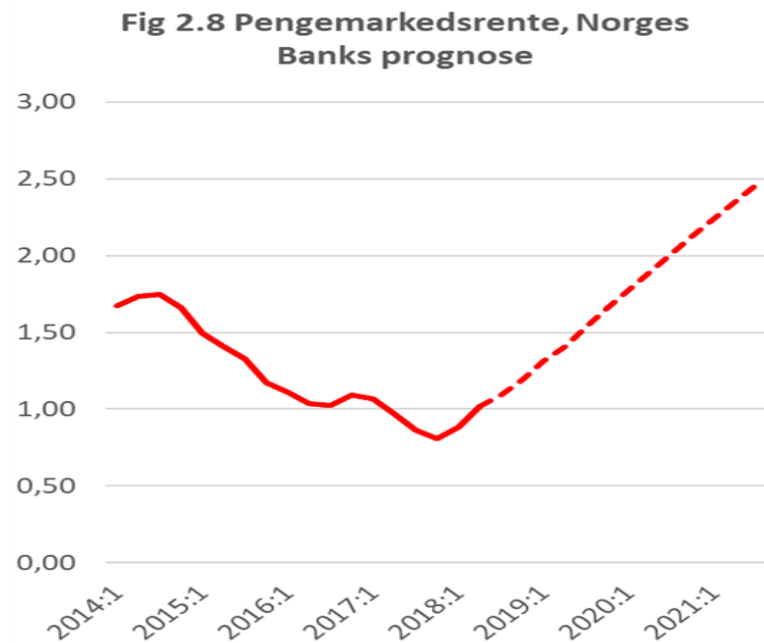

- Netto renteksponert gjeld har vokst ganske moderat i de senere årene
- STORE forskjeller mellom kommunene
 - 43 kommuner med negativ netto rentebærende gjeld

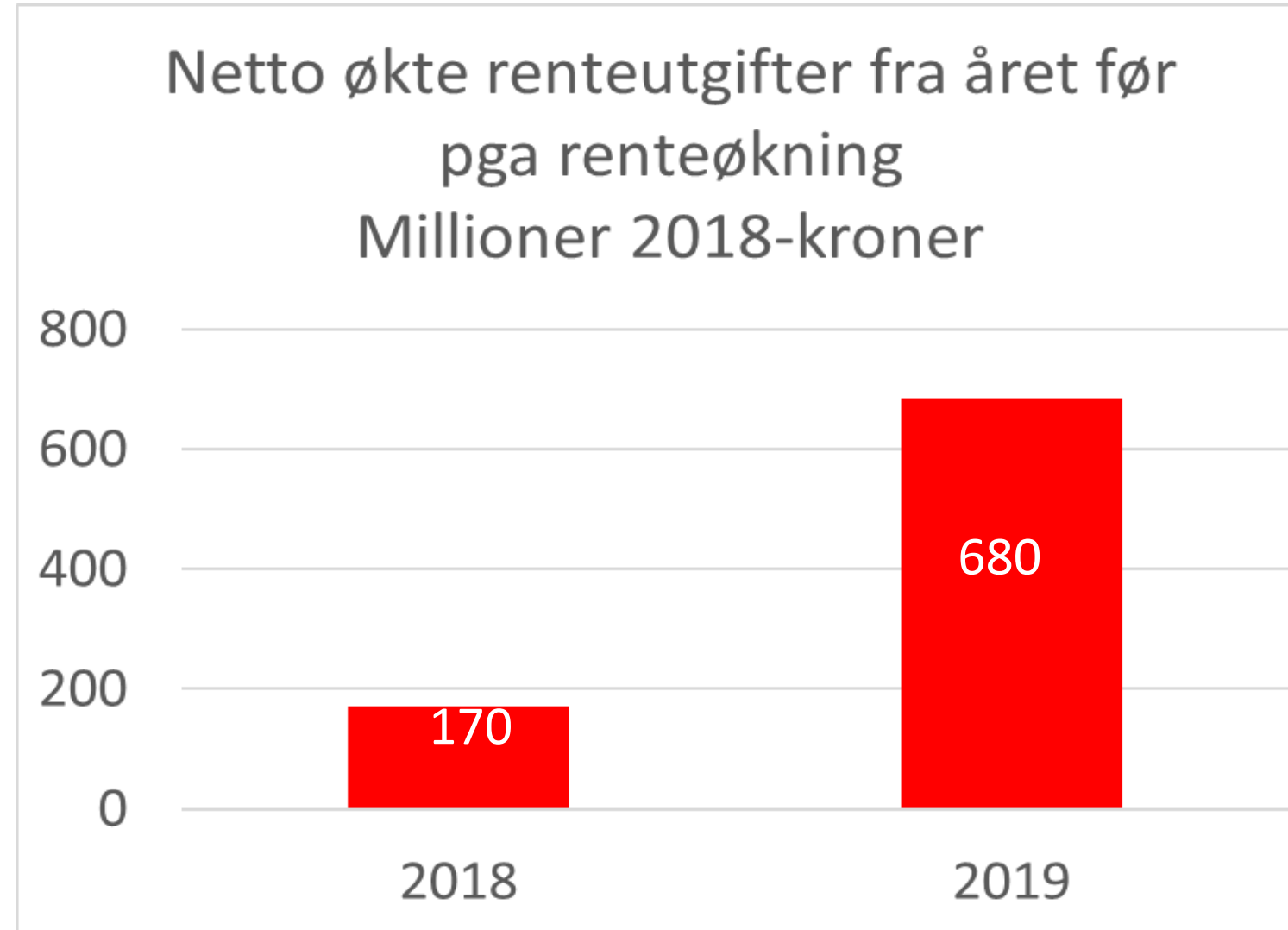
Flertallet av kommunene i Møre og Romsdal har høy renteesponert gjeld

Renteøkningene spiser av kommunalt handlingsrom

Styringsrente	2017	2018	2019
Nivå, års-snitt	0,5	0,6	1,0
Endring fra året før i pst.poeng		0,1	0,4

KS' indikatorer for økonomisk handlefrihet indikerer at det går bra

- **Netto driftsresultat etter bundne avsetninger**
 - Mindre enn 1
 - Mellom 1 og 2
 - Over 2
- **Disposisjonsfond inkl. samlet regnskapsmessig mer-/mindreforbruk**
 - Mindre enn 5
 - Mellom 5 og 8
 - Større enn 8
- **Netto lånegjeld korrigert for ubundne investeringsfond**
 - Større enn 75
 - Mellom 75 – 65
 - Mindre enn 65

År	Lite økonomisk handlingsrom	Moderat økonomisk handlingsrom	Større grad av økonomisk handlingsrom
2013	68	208	152
2014	63	211	154
2015	40	192	196
2016	23	146	259
2017	32	154	240

Færre kommuner med lite økonomisk handlingsrom

- De fleste kommuner (92,3 pst) hadde moderat eller større grad av økonomisk handlingsrom i 2017
- Økt netto driftsresultat ga klar nedgang i antall kommuner med lite handlingsrom fra 2014 til 2015 og fra 2015 til 2016. Økning i 2017, men noe av økning skyldes måleendringer

År	Lite økonomisk handlingsrom	Moderat økonomisk handlingsrom	Større grad av økonomisk handlingsrom
2013	68	208	152
2014	63	211	154
2015	40	192	196
2016	23	146	259
2017	32	154	240
Møre og Romsdal	8	15	13

Møre og Romsdal- økonomisk handlingsrom

K.nr.	Kommune	Netto driftsresultat inkl netto bunde avsetninger i pst av driftsinntekter	Netto lånegjeld korrigert for ubunde investeringsfond i pst av driftsinntekter	Disposisjonfond inkl. regnskapsmessig mer-/mindreforbruk i pst av driftsinntekter
1502	MOLDE	1,9	124,8	6,3
1504	ÅLESUND	2,8	93,1	1,5
1505	KRISTIANSUND	0,7	101,2	0,2
1511	VANYLVEN	5,2	65,0	14,4
1514	SANDE	3,8	71,0	1,1
1515	HERØY	1,9	109,1	7,6
1516	ULSTEIN	0,5	193,1	5,6
1517	HAREID	0,5	79,9	3,5
1519	VOLDA	4,9	103,5	14,8
1520	ØRSTA	1,1	93,5	9,5
1523	ØRSKOG	1,5	129,8	3,4
1524	NORDDAL	-1,5	106,9	-0,7
1525	STRANDA	5,0	174,2	1,3
1526	STORDAL	-0,5	91,8	8,2
1528	SYKKYLVEN	1,5	91,7	5,9
1529	SKODJE	4,1	77,4	13,2
1531	SULA	1,2	106,7	16,1
1532	GISKE	1,8	130,1	-0,7

K.nr.	Kommune	Netto driftsresultat inkl netto bunde avsetninger i pst av driftsinntekter	Netto lånegjeld korrigert for ubunde investeringsfond i pst av driftsinntekter	Disposisjonfond inkl. regnskapsmessig mer-/mindreforbruk i pst av driftsinntekter
1534	HARAM	2,2	89,0	5,2
1535	VESTNES	0,8	58,4	1,5
1539	RAUMA	1,3	111,4	2,2
1543	NESSET	-0,3	100,0	3,7
1545	MIDSUND	-3,3	76,6	-0,5
1546	SANDØY	2,6	102,2	26,2
1547	AUKRA	21,6	75,4	73,2
1548	FRÆNA	4,5	64,0	10,7
1551	EIDE	-3,7	99,2	4,6
1554	AVERØY	1,1	107,0	5,3
1557	GJEMNES	3,9	61,0	12,0
1560	TINGVOLL	3,4	94,8	8,5
1563	SUNNDAL	2,9	58,2	19,7
1566	SURNADAL	1,0	61,4	9,5
1567	RINDAL	2,2	71,0	13,2
1571	HALSA	4,1	72,1	19,5
1573	SMØLA	-0,9	88,0	7,4
1576	AURE	-0,2	61,8	15,5

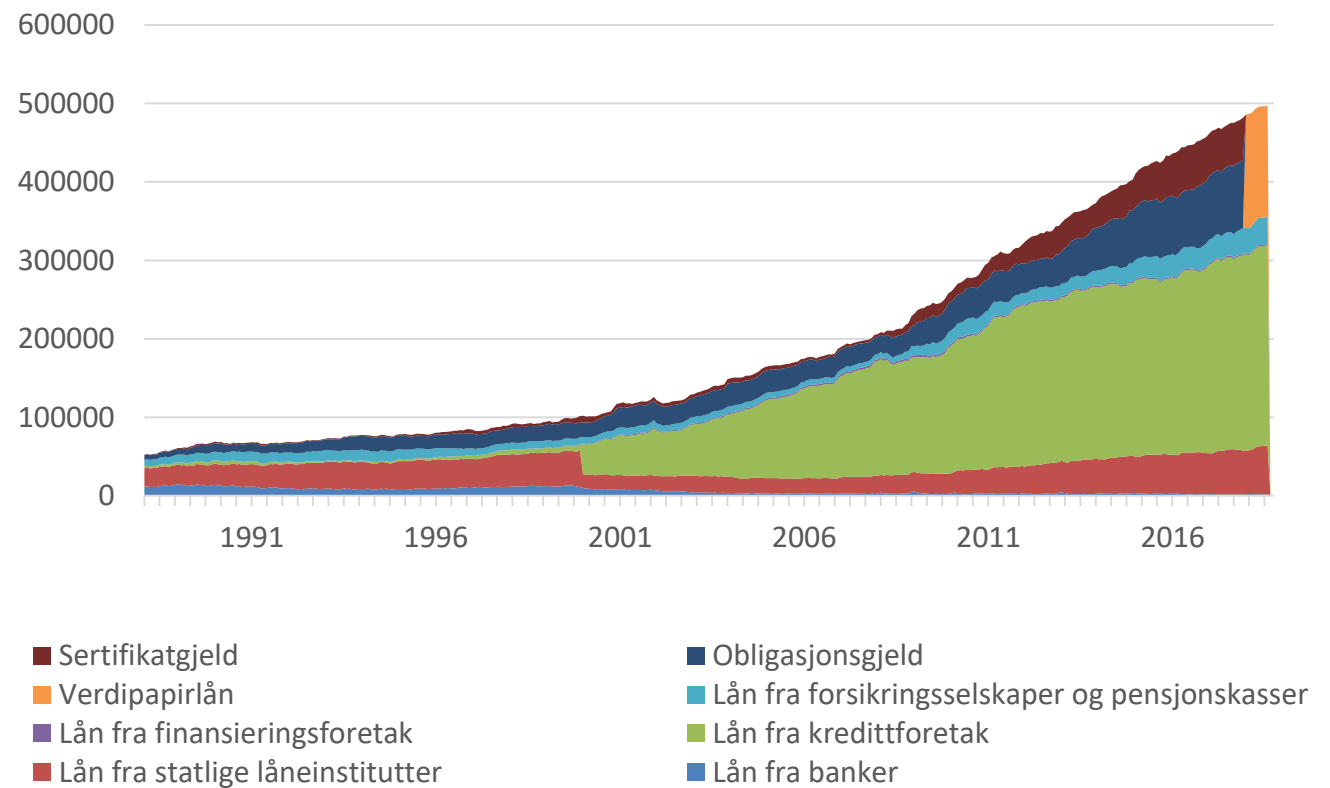
Sammensetning av gjelden

Endring i lånemønsteret med økende opptak av lån med kort løpetid

Stor forskjell mellom kommunene.

Viktig med god likviditet dersom en har gjeld med kort løpetid

Innenlandsk lånegjeld- Kommunesektoren. Mill. kroner

Kortsiktige finansieringsinstrumenter og refinansieringsrisiko

	Alle kommuner	Kommuner med lite økonomisk handlingsrom
Har ikke sertifikatlån	314	27
Sertifikatlån utgjør under 25 pst. av driftsinntektene	66	2
Sertifikatlån utgjør mellom 25-50 pst. av driftsinntektene	26	0
Sertifikatlån utgjør mer enn 50 pst. av driftsinntektene	20	3
Sum kommuner	426	32

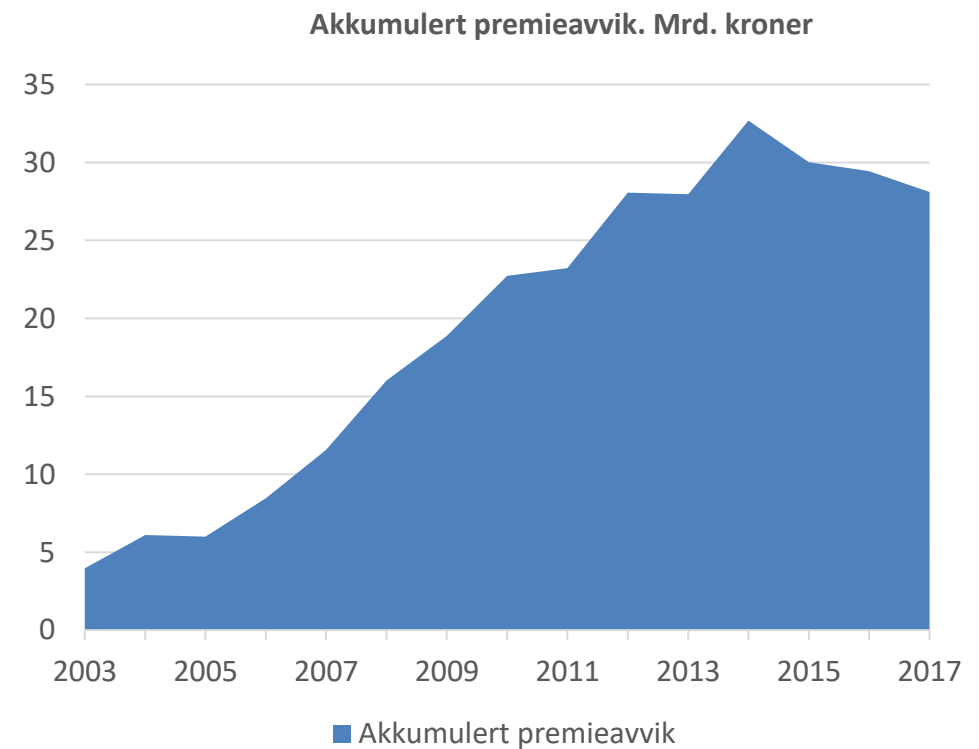
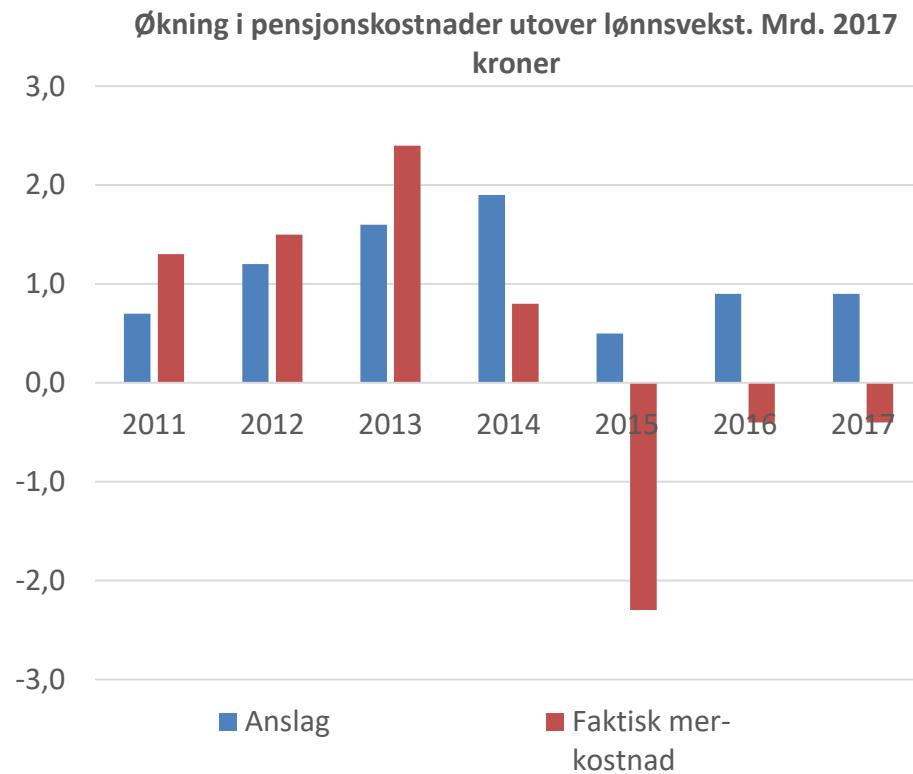
Avtale om ny offentlig tjenstepensjon

Ny alderspensjon: påslagsordning

- Svært like regler som for ny alderspensjon i folketrygden
- Pensjon kan kombineres med arbeidsinntekt uten avkorting
- Opptjening: grunnsats på 5,7 pst. i intervallet 0-12 G, tilleggssats på 18,1 pst. i intervallet 7,1 - 12G
- AFP legges om etter mønster av ny AFP i privat sektor
- Overgangsregler
- De nye ordningene gjelder fra 1963-kullet

Langsiktig premienivå i tjenstepensjonsordningen som i dag

Lave renter og høy lønnsvekst gjorde pensjon dyrere – men nå er antakelig toppen passert

NØKKELFAKTORER på lenger sikt – kommuneøkonomien

Langsiktig vekst

Oljepengebruk

Demografi

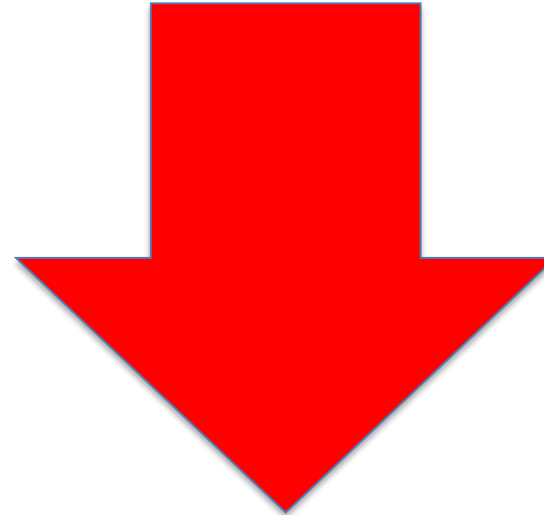
Klima

Statlige
prioriteringer

Langsiktig vekst

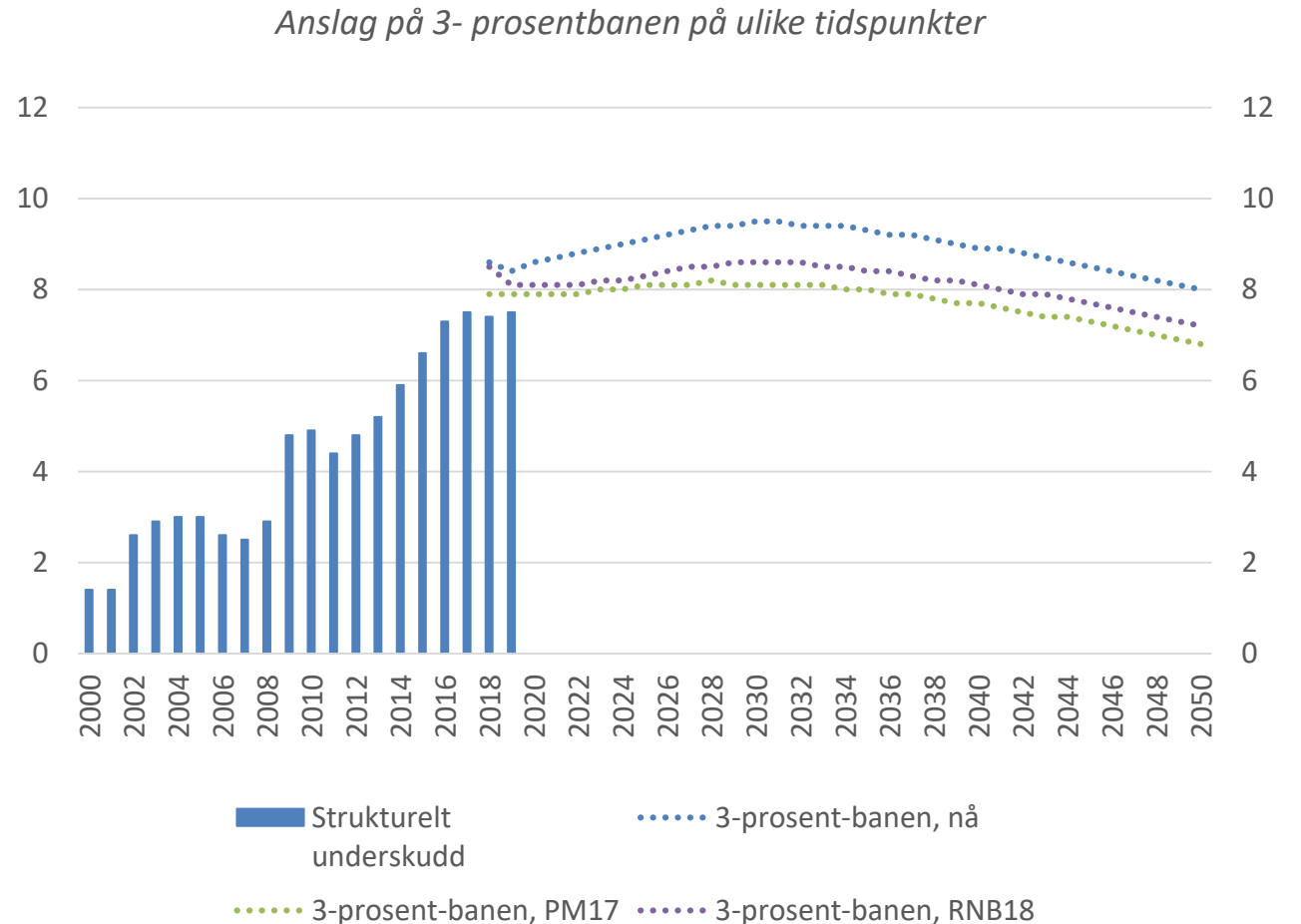
Noen faktorer peker mot lavere vekst enn tidligere

- **Ingen drahjelp fra aktiviteten i oljevirkksomheten**
- **Ingen drahjelp fra oljepengebruk**
- **Bremseeffekter fra alle typer klimakostnader**
- **Demografi**
 - **Relativt færre i arbeidsdyktig alder**

Noe større handlingsrom i statsbudsjettet framover

- Beskjedent rom for videre ekspansjon, men større enn tidligere prognoser
- 3-prosent-banen vil endres mye.....opp og ned.....trenger solid buffer

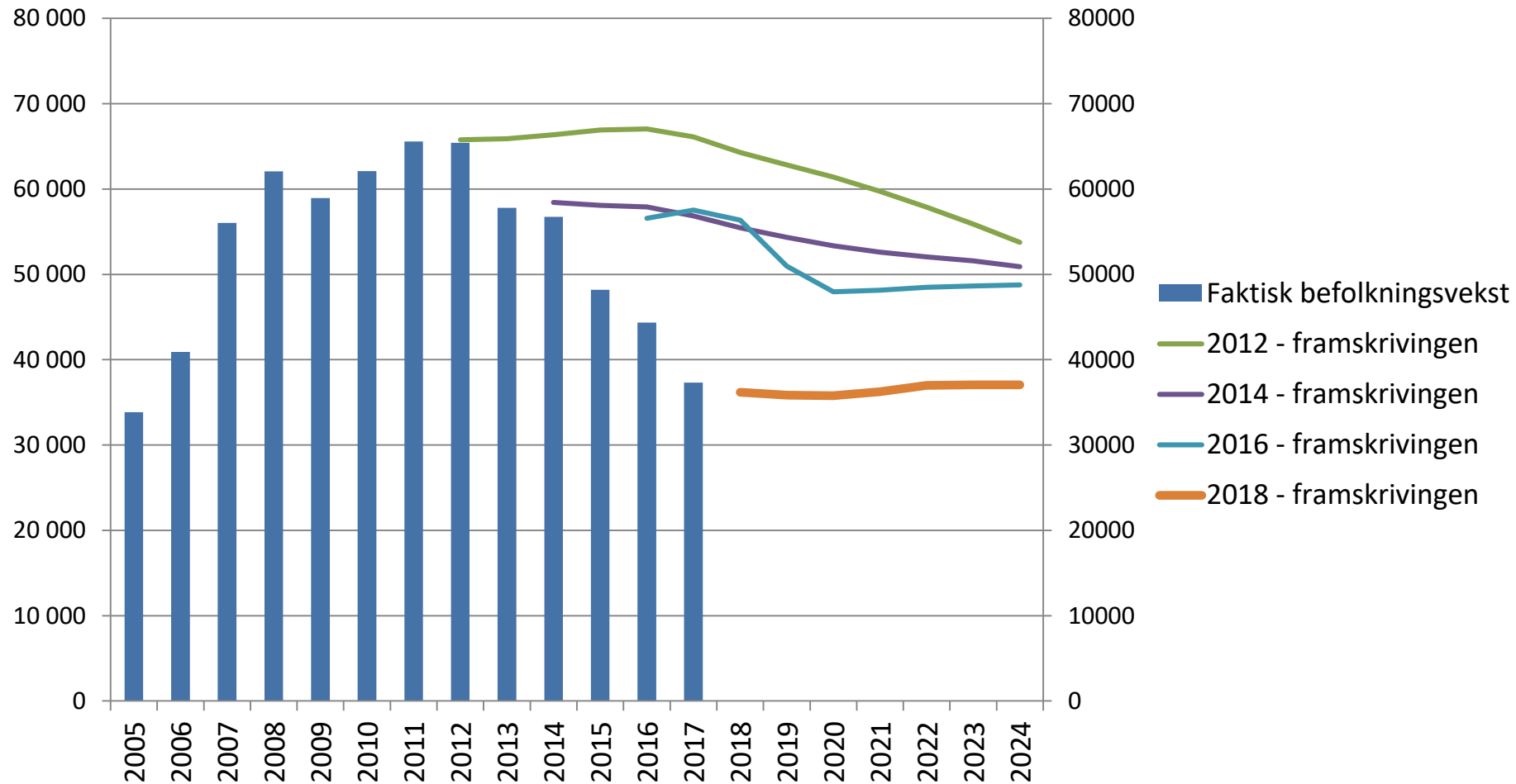
Oljeprisen lite viktig for handlingsrommet i finanspolitikken på kort sikt – men det er valutakursen

- **Oljefondet er blitt stort og oljeinntektene relativt små**
- **Oljeprisen nå 20 pst høyere enn anslag i Nasjonalbudsjettet for 2019**
 - Etter ett år gir det 1,5 mrd. kr økning i 3-pst.banen
- **10 prosent sterkere krone: -25,5 mrd. kr**
 - Verdifall på aktiva (aksjer etc.) i utenlandsk valuta har tilsvarende «umiddelbar» effekt

Nye befolkningsframskrivinger - Lavere befolkningsvekst

Befolkningsvekst. Antall personer

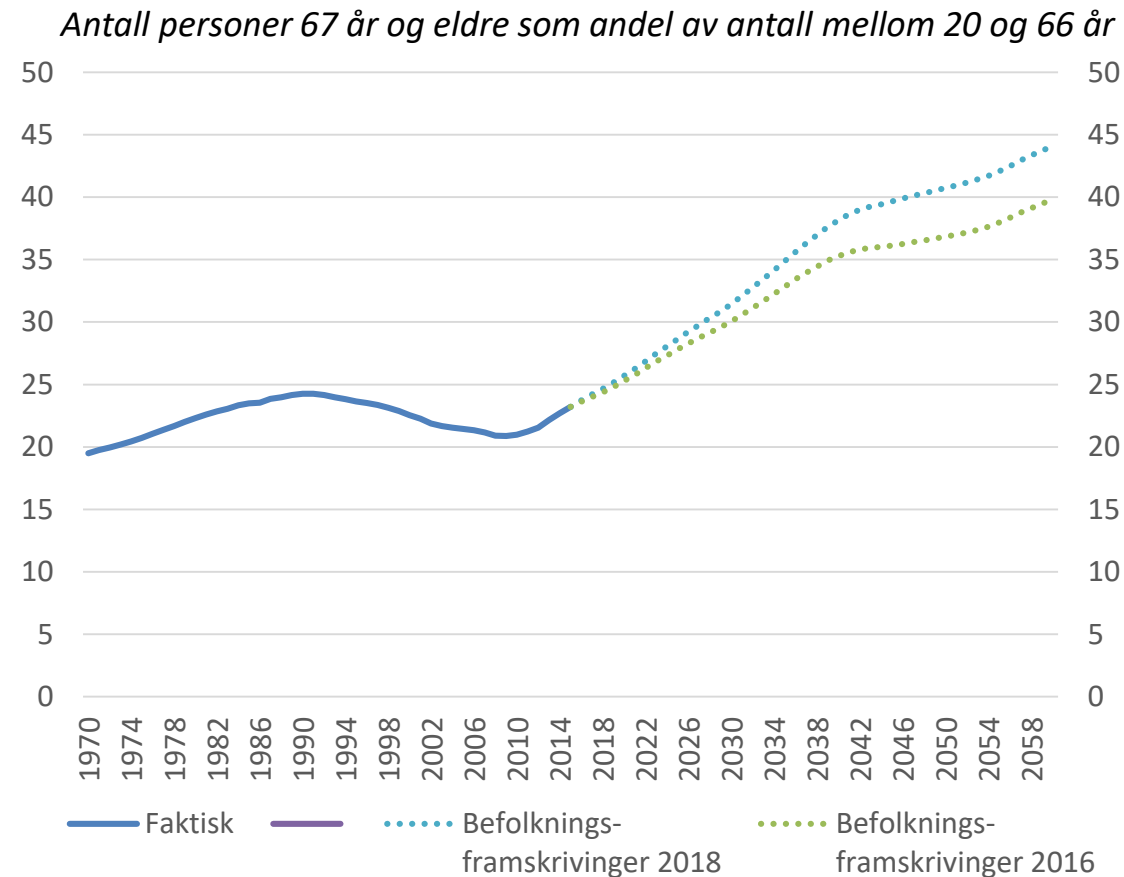
Viktige forutsetninger ved beregninger av demografikostnadene

Beregningene bygger på videreføring av standard og dekningsgrad

- Ikke tatt hensyn til eventuell friskere aldring
- Pårørendes bidrag uendret
- Ingen produktivitetsvekst
- Uendret kvalitet på omsorg

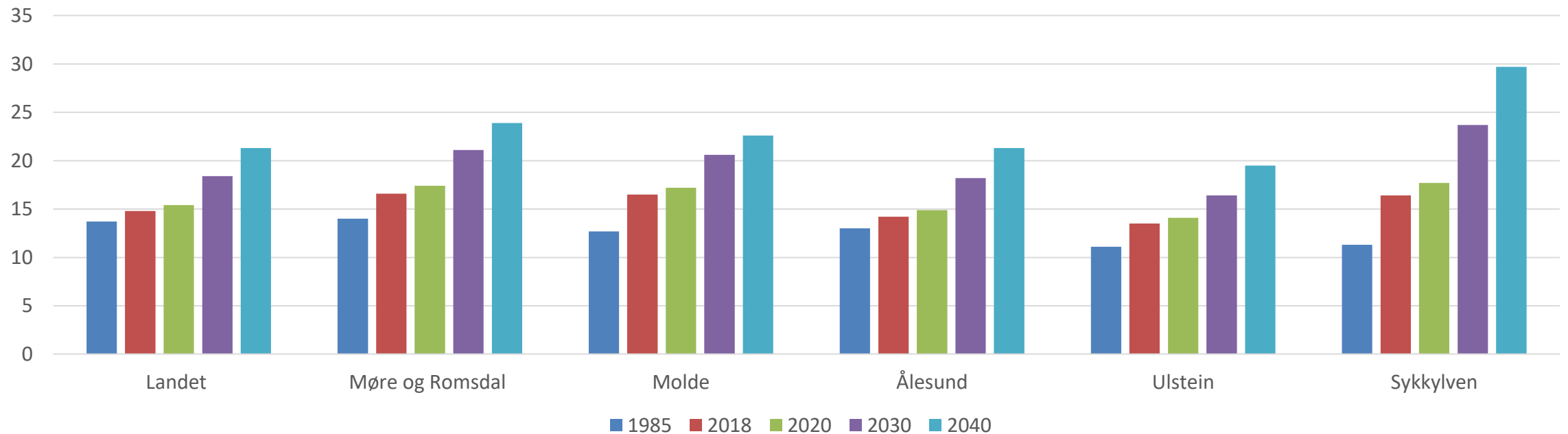
Andelen over 67 år øker

- Nedjusteringen er først og fremst knyttet til lavere fødselstall og lavere innvandring
- Levealderen forutsettes fortsatt å stige
- Flyttemønsteret innenlands forsetter som de siste tiåret
 - Distriktene vil oppleve sterk aldring

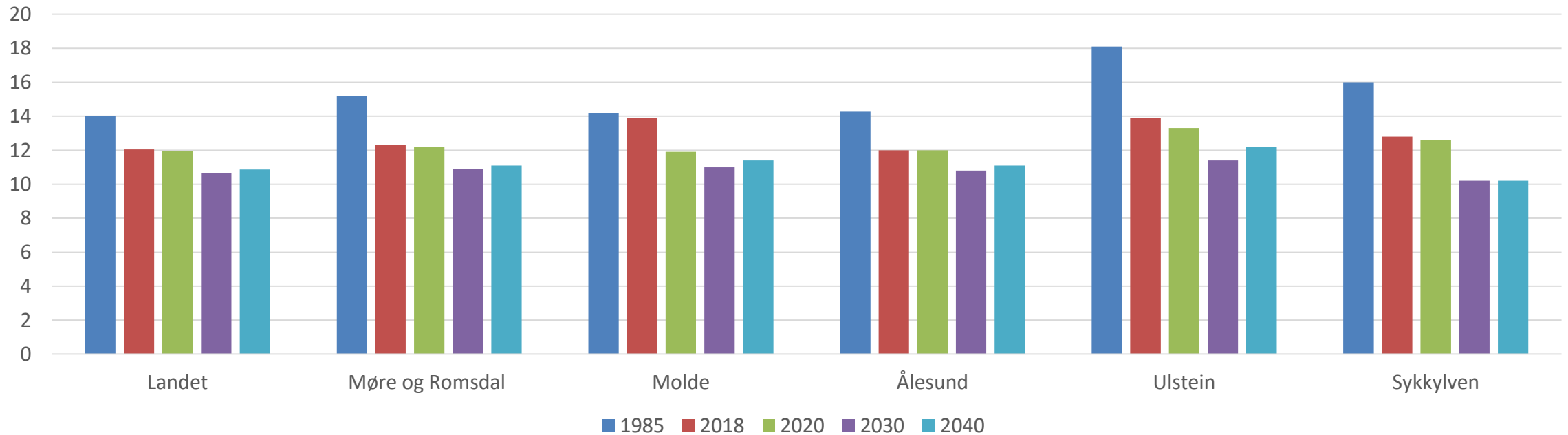
Andel over 67 år i Møre og Romsdal

Andel over 67 år. Prosent av innbyggertallet

Andel mellom 5 og 15 år

Andelen innbyggere mellom 5 og 15 år. Prosent av innbyggertallet

Statlige prioriteringer

Det er mye å bruke penger på... både på kort og lang sikt

- Skattelette/overføringer
- NTP
- Langtidsprogram forsvaret
- Målsettinger om forskning, bistand, bemanningsnormer...
- Klima....
- Ny og dyr helseteknologi

Gruppeoppgave

Hvordan planlegger dere for å ta hensyn til eventuelle renteendringer?